

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
N. WAHL
fremsat den 15. november 2018¹

Sag C-118/17

**Zsuzsanna Dunai
mod
ERSTE Bank Hungary Zrt.**

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Budai Központi Kerületi Bíróság (den centrale kredsdomstol i Buda, Ungarn))

»Præjudiciel forelæggelse – direktiv 93/13/EØF – urimelige kontraktvilkår i forbruger aftaler – kreditaftaler optaget i fremmed valuta – urimelige kontraktvilkår, der erklæres ugyldige – national lovgivning, hvorved ugyldigheden afhjælpes gennem en ændring af de pågældende aftalers indhold – opretholdelse af disse aftalers gyldighed i øvrigt – den berørte medlemsstats øverste domstols mulighed for at træffe afgørelser med henblik på at sikre ensartethed i retspraksis«

Indledning

1. Den foreliggende sag indgår i en række præjudicielle forelæggelser, der hovedsageligt er modtaget fra de ungarske retter, om fortolkningen af bestemmelserne i direktiv 93/13/EØF² i forbindelse med tvister, der vedrører gyldigheden af vilkår i låneaftaler, som er optaget i fremmed valuta.
2. Den foreliggende sag udspringer først og fremmest af vedtagelsen af en national lovgivning, der bl.a. har medført, at de vilkår i disse aftaler, der gav kreditinstitutter mulighed for selv at fastsætte deres egne kurser for køb og salg af den pågældende valuta (der benævnes »vekselkursforskel« eller »spread«), er blevet erklæret ugyldige. Det fremgår endvidere af denne lovgivning, at selv om en part kan nedlægge påstand om, at den ret, som en sag er indbragt for, skal undlade at anvende sådanne vilkår, kan denne part til gengæld ikke nedlægge påstand om, at denne ret skal fastslå, at låneaftalen optaget i fremmed valuta er ugyldig i sin helhed.
3. Den forelæggende ret er i tvivl om, hvorvidt dette sidstnævnte forbud er lovligt. Den forelæggende ret ønsker oplyst, om den låneaftale, som denne ret i forbindelse med en fuldbyrdesprocedure skal tage stilling til, skal erklæres ugyldig i sin helhed, bl.a. som følge af den beskyttelse, der er sikret i henhold til direktiv 93/13, idet en sådan mulighed efter denne rets opfattelse vil tjene forbrugerens økonomiske interesser.

¹ – Originalsprog: fransk.

² – Rådets direktiv af 5.4.1993 om urimelige kontraktvilkår i forbruger aftaler (EFT 1993, L 95, s. 29), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/83/EU af 25.10.2011 (EUT 2011, L 304, s. 64) (herefter »direktiv 93/13«).

4. Med den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse anmodes Domstolen således om i forlængelse af de sager, som den tidligere har taget stilling til³, på ny at foretage visse præciseringer af rækkevidden af den nationale rets prøvelse med henblik på at sikre effektiviteten af direktiv 93/13 i den helt særlige sammenhæng, hvor der er tale lån optaget i fremmed valuta.

Retsforskrifter

EU-retten

5. Artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 bestemmer, at »[k]ontraktvilkår, som afspejler love eller bindende administrative bestemmelser [...], [...] ikke [er] underlagt dette direktivs bestemmelser«.

6. Det nævnte direktivs artikel 6, stk. 1, bestemmer:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

7. Artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 bestemmer:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

Ungarsk ret

Den ungarske forfatning

8. Det fremgår af § 25, stk. 3, i Alaptörvény (den ungarske forfatning), at Kúria (øverste domstol, Ungarn) »sikrer, at retterne anvender lovgivningen ensartet, og træffer afgørelse med henblik på en ensartet fortolkning af retlige bestemmelser, som er bindende for retterne«.

Lov om kreditinstitutter

9. § 213, stk. 1, i hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (lov nr. CXII af 1996 om kreditinstitutter og finansielle virksomheder) (herefter »Hpt-loven«) bestemmer:

»Enhver låneaftale om forbrugslån eller om boliglån er ugyldig, hvis den ikke indeholder oplysninger om

[...]

c) de samlede omkostninger ved aftalen, herunder renter, ekstraordinære udgifter og deres årlige værdi som procentdel

3 – Der er bl.a. tale om de sager, der gav anledning til dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), af 20.9.2017, Andriuc m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703), af 31.5.2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), og senest af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750).

[...]«

Lov DH 1

10. I henhold til § 1, stk. 1, i Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (lov nr. XXXVIII af 2014 om regulering af visse spørgsmål i tilknytning til afgørelsen truffet af Kúria (øverste domstol) med henblik på ensretning af lovgivningen vedrørende låneaftaler indgået mellem finansieringsinstitutter og forbrugerne) (herefter »lov DH 1«) bestemmer:

»Denne lov finder anvendelse på låneaftaler indgået med forbrugere i perioden fra den 1. maj 2004 og indtil datoen for denne lovs ikrafttræden. Ved anvendelsen af denne lov omfatter begrebet låneaftale indgået med en forbruger enhver kredit- eller låneaftale eller leasingaftale baseret på fremmed valuta (knyttet til eller optaget i fremmed valuta og tilbagebetalt i [ungarske forint (HUF)]) eller HUF og indgået mellem et finansieringsinstitut og en forbruger, hvis den omfatter generelle kontraktvilkår eller et kontraktvilkår, der ikke er blevet individuelt forhandlet, som omhandlet i § 3, stk. 1, eller § 4, stk. 1.«

11. § 3, stk. 1 og 2, i lov DH 1 bestemmer:

»1. Et vilkår i en låneaftale indgået med en forbruger, hvorefter finansieringsinstituttet beslutter, at det er køberkursen, der finder anvendelse ved frigivelse af midler beregnet til erhvervelse af den ejendom, der er genstand for låneaftalen eller leasingaftalen, er – medmindre der er tale om et individuelt forhandlet aftalevilkår – ugyldigt, når det er sælgerkursen eller enhver anden vekselkurs, som er forskellig fra den kurs, der er fastsat ved frigivelsen af midlerne, der finder anvendelse ved tilbagebetalingen.

2. Det vilkår, der i henhold til stk. 1 er ugyldigt, erstattes – uden at dette berører bestemmelserne i stk. 3 – med en bestemmelse om anvendelse af den officielle vekselkurs fastsat af Ungarns nationalbank for den pågældende valuta både i forbindelse med frigivelsen af midlerne og ved tilbagebetaling (herunder betaling af månedlige ydelser og omkostninger og provisioner fastsat i fremmed valuta).«

Lov DH 2

12. § 37, stk. 1, i Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (lov nr. XL af 2014 om de regler, der finder anvendelse på den opgørelse, der er omhandlet i [lov DH 1], og vedrørende en række andre bestemmelser) (herefter »lov DH 2«) bestemmer:

»Parten kan kun i forbindelse med de aftaler, der er omfattet af denne lovs anvendelsesområde, nedlægge påstand om, at retten fastslår, at aftalen eller nogle af dens bestemmelser er ugyldige (herefter »delvis ugyldighed«) – uanset årsagen til ugyldigheden – ved ligeledes at nedlægge påstand om, at den pågældende ret anvender retsvirkningerne af ugyldigheden, dvs. at aftalen erklæres for gyldig eller som havende virkning frem til datoen for afsigelse af afgørelsen. Sker dette ikke, og efterkommer parten ikke en anmodning om at bringe forholdet i orden, kan retten ikke træffe afgørelse om søgsmålets realitet. [...]«

Lov DH 3

13. § 10 i az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (lov nr. LXXVII af 2014 om løsning af spørgsmål i tilknytning til ændring af den valuta, i hvilken visse låneaftaler er indgået, og reglerne om renter) (herefter »lov DH 3«) bestemmer:

»Det kreditinstitut, der er fordringshaver i forbindelse med realkreditaftalen i fremmed valuta eller baseret på en fremmed valuta, er frem til sidste frist for gennemførelse af opgørelsesforpligtelsen i henhold til [lov DH 2] forpligtet til at omregne hele den eksisterende gæld på grundlag af realkreditaftalen i fremmed valuta eller baseret på en fremmed valuta, eller som er resultatet af en sådan aftale, sådan som den er udarbejdet på grundlag af opgørelsen foretaget i henhold til [lov DH 2] – herunder renter, omkostninger eller provisioner, der er faktureret i fremmed valuta – til en fordring i HUF og skal vælge den af de to værdier, der er mest gunstig for forbrugeren på referencedatoen (herefter »omregning til HUF«), og som udgøres af

- a) gennemsnittet af de valutakurser, som Ungarns nationalbank officielt havde fastsat i perioden mellem den 16. juni 2014 og den 7. november 2014, eller
- b) den valutakurs, som Ungarns nationalbank officielt havde fastsat den 7. november 2014.«

14. Den nævnte lovs § 15/A bestemmer:

»1. I de procedurer, der er indledt med henblik på at få fastslået ugyldighed (eller delvis ugyldighed) af låneaftaler indgået med forbrugere eller med henblik på at få fastsat retsvirkningerne af ugyldighed, og som verserer i øjeblikket, skal reglerne om omregning til HUF fastsat i denne lov ligeledes anvendes på forbrugerens gæld som følge af låneaftalen i fremmed valuta eller baseret på en fremmed valuta, som forbrugeren har indgået i egenskab af forbruger, beregnet i overensstemmelse med opgørelsen i henhold til [lov DH 2].

2. Det beløb, som forbrugeren har tilbagebetalt frem til datoen for afgørelsen, fratrækkes forbrugerens gæld som fastsat i HUF på referencedatoen for opgørelsen.

3. Når en låneaftale med en forbruger erklæres gyldig, skal parternes aftalemæssige rettigheder og forpligtelser som fastsat i den opgørelse, der er udarbejdet i henhold til [lov DH 2], fastsættes i henhold til denne lovs bestemmelser.«

Tvisten i hovedsagen, de præjudicielle spørgsmål og retsforhandlingerne for Domstolen

15. Den 24. maj 2007 indgik Zsuzsanna Dunai en låneaftale med banken om et boliglån optaget i fremmed valuta, som i det foreliggende tilfælde var schweizerfranc (CHF), for et beløb svarende til 115 573 CHF.

16. I henhold til vilkårene i denne aftale skulle lånet udbetales i national valuta, i det foreliggende tilfælde HUF, på grundlag af den daglige vekselkurs mellem CHF og HUF, baseret på køberkursen, hvilket ville medføre udbetaling af et beløb på 14 734 000 HUF. Tilbagebetalingen skulle også ske i HUF, idet den daglige vekselkurs imidlertid i denne forbindelse skulle baseres på sælgerkursen. Kursrisikoen, dvs. den risiko, der var forbundet med variationer i vekselkursen for de pågældende valutaer, som i det foreliggende tilfælde indebar, at HUF oplevede et betydeligt kursfald i forhold til CHF, påhvilede Zsuzsanna Dunai.

17. Parterne i hovedsagen indgik den nævnte aftale ved notarialdokument, således at aftalen i tilfælde af debtors misligholdelse ville få retskraft, hvis der ikke blev anlagt en retssag ved en ungarsk ret.

18. Den 12. april 2016 iværksatte notaren tvangsfuldbyrdelsen af aftalen efter anmodning fra banken.
19. Den 5. oktober 2016 fremsatte Zsuzsanna Dunai indsigelse mod denne tvangsfuldbyrdelse ved den forelæggende ret, idet hun gjorde gældende, at aftalen var ugyldig, idet den efter hendes opfattelse i strid med Hpt-lovens § 213, stk. 1, litra c), ikke indeholdt oplysning om forskellen mellem den gældende vekselkurs på tidspunktet for frigivelsen af midlerne og den gældende vekselkurs på tidspunktet for indfrielsen.
20. Banken nedlagde påstand om frifindelse.
21. Den forelæggende ret har anført, at den ungarske lovgiver i 2014 vedtog flere love, der finder anvendelse på tvisten i hovedsagen, og som havde til formål at gennemføre en afgørelse fra Kúria (øverste domstol), der var truffet for at sikre en ensartet fortolkning af civile bestemmelser efter afsigelsen af dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Kúria (øverste domstol) fastslog i denne afgørelse bl.a., at vilkår som dem, der er indeholdt i den i hovedsagen omhandlede låneaftale, hvorefter køberkursen fandt anvendelse i forbindelse med frigivelsen af midlerne, mens sælgerkursen fandt anvendelse i forbindelse med indfrielsen, var urimelige.
22. De nævnte love foreskrev bl.a., at vilkår i sådanne aftaler, der tillod banken at fastsætte sine egne kurser for køb og salg af valuta, skulle ophæves, og at kurserne skulle erstattes med den af Ungarns nationalbank fastsatte officielle vekselkurs for den tilsvarende valuta. Dette indgreb fra lovgivers side har fjernet forskellen mellem de forskellige vekselkurser, der er baseret på disse kurser.
23. Den forelæggende ret har anført, at den ret, som en sag er indbragt for, som følge af dette lovindgreb ikke længere kan erklære låneaftalen optaget i fremmed valuta ugyldig, idet dette indgreb har bragt den situation, som gav anledning til en ugyldighedsgrund, til ophør, hvilket således indebærer, at aftalen er gyldig, og at forbrugeren dermed er forpligtet til at bære den finansielle udgift som følge af kursrisikoen. Eftersom det netop er denne forpligtelse, som forbrugeren ønskede at blive fritaget for ved at anlægge sag mod banken, vil det være i strid med forbrugernes interesser, såfremt den forelæggende ret fastslår, at den nævnte aftale er gyldig.
24. Den forelæggende ret er af den opfattelse, at det er indlysende, at den ungarske lovgiver med vedtagelsen i 2014 af en række love udtrykkeligt har ændret indholdet i låneaftalerne med henblik på at påvirke de retter, som en sag er indbragt for, til at træffe afgørelse til fordel for bankerne. Den forelæggende ret ønsker oplyst, om denne situation er i overensstemmelse med den fortolkning, som Domstolen har givet af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13.
25. Den forelæggende ret er i øvrigt af den opfattelse, at de afgørelser, som Kúria (øverste domstol) har truffet med henblik på at sikre en ensartet fortolkning af civile bestemmelser, bl.a. afgørelse nr. 6/2013 PJE af 16. december 2013, er til hinder for, at de nationale retter kan erklære låneaftaler som den i hovedsagen omhandlede ugyldige. Denne ret har anført, at det i forbindelse med vedtagelsen af disse afgørelser ikke er muligt at sikre, at der kan anlægges sag ved en ret, der er udpeget i henhold til lovgivningen, eller at kravet om en retfærdig rettergang er overholdt. Selv om den procedure, der skal følges i denne forbindelse, ikke er kontradiktorisk, giver den anledning til afsigelse af en kendelse, der er bindende for de retter, som en sag er indbragt for, i kontradiktoriske retssager og tvistemålssager.
26. Den forelæggende ret har i denne forbindelse henvist til punkt 69-75 i den udtalelse om 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról (lov nr. CLXII af 2011 om dommeres retsstilling og vederlag) og 2011. évi CLXI. törvény. a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról (lov nr. CLXI af 2011 om Ungarns domstoles organisation og forvaltning), som Venedigkommissionen vedtog på sit 90. plenarmøde (Venedig, den 16. og 17.3.2012), hvoraf fremgår, at de afgørelser, der træffes i Ungarn som led i den såkaldte »standardiseringsprocedure«, er betænkelige i forhold til de grundlæggende rettigheder.

27. På baggrund af disse omstændigheder har Budai Központi Kerületi Bíróság (den centrale kredsdomstol i Buda, Ungarn) besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende spørgsmål:

- »1) Skal punkt 3 i konklusionen i Domstolens dom [af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282)], forstås således, at den nationale ret også kan afhjælpe den manglende gyldighed af et vilkår i en aftale, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, når opretholdelsen af aftalen strider mod forbrugers økonomiske interesser?
- 2) Er det i overensstemmelse med Den Europæiske Unions kompetence til at sikre et højt forbrugerbeskyttelsesniveau og de grundlæggende EU-retlige principper om lighed for loven, forbud mod forskelsbehandling, retten til effektive retsmidler og retten til en retfærdig rettergang, når en medlemsstats parlament ved lov ændrer tilsvarende privatretlige kontrakter, som er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger?

Såfremt det foregående spørgsmål besvares bekræftende, er det da i overensstemmelse med [...] Union[en]s kompetence til at sikre et højt forbrugerbeskyttelsesniveau og de grundlæggende EU-retlige principper om lighed for loven, forbud mod forskelsbehandling, retten til effektive retsmidler og retten til en retfærdig rettergang, når en medlemsstats parlament ved lov ændrer forskellige dele af låneaftaler optaget i fremmed valuta for at beskytte forbrugerne, men derved fremprovokerer en virkning, der strider imod netop forbrugerbeskyttelsesinteresserne, idet låneaftalen forbliver gyldig efter ændringerne, og idet forbrugerne fortsat må bære de udgifter, der er forbundet med valutarisikoen?

- 3) Hvis der er tale om indhold i aftaler indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, er det da i overensstemmelse med [...] Union[en]s kompetence til at sikre et højt forbrugerbeskyttelsesniveau og de grundlæggende EU-retlige principper om retten til effektive retsmidler og retten til en retfærdig rettergang i enhver civilretlig sag, når standardiseringsrådet under en medlemsstats højeste retsinstans ved »afgørelser truffet med henblik på ensartet fortolkning af retlige bestemmelser« øver indflydelse på retspraksis ved den domstol, som sagen indbringes for?

Såfremt det foregående spørgsmål besvares bekræftende, er det da i overensstemmelse med [...] Union[en]s kompetence til at sikre et højt forbrugerbeskyttelsesniveau og de grundlæggende EU-retlige principper om retten til effektive retsmidler og retten til en retfærdig rettergang i enhver civilretlig sag, når standardiseringsrådet under en medlemsstats højeste retsinstans ved »afgørelser truffet med henblik på ensartet fortolkning af retlige bestemmelser« øver indflydelse på retspraksis ved den domstol, som sagen indbringes for, når udnævnelsen af de dommere, der er medlem af standardiseringsrådet, ikke foregår på en gennemskuelig måde ifølge forud fastsatte regler, når proceduren ved dette råd ikke er offentlig, og når det ikke efterfølgende er muligt at få oplysninger om den anvendte procedure, dvs. de anvendte udtalelser fra sagkyndige og retsvidenskabelig litteratur samt medlemmernes stemmeafgivelse (flertalsudtalelse og mindretalsudtalelse)?«

Bedømmelse

Indledende bemærkninger

28. Eftersom den foreliggende sag indgår i forlængelse af de sager⁴, som Domstolen tidligere har taget stilling til, og som vedrørte betingelserne for at anvende direktiv 93/13 specifikt i forbindelse med forbrugerkreditaftaler i fremmed valuta, som i Ungarn er meget ofte forekommende, forekommer det mig hensigtsmæssigt indledningsvis at redegøre for den lovgivning og retspraksis, der er relevant i denne sammenhæng.

29. Der skal desuden fortsat indledningsvis redegøres for, om den forelæggende ret med sine spørgsmål egentlig ikke har ønsket at rejse tvivl om gyldigheden af de kontraktvilkår, der afspejler love og bindende administrative bestemmelser, idet disse vilkår i henhold til dette direktivs artikel 1, stk. 2, ikke er omfattet af bestemmelserne i dette direktiv og heller ikke af de bestemmelser, der vedrører aftalens hovedgenstand i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i samme direktivs artikel 4, stk. 2.

Redegørelse for den relevante lovgivning og retspraksis

30. Det er væsentligt at bemærke, at den nationale lovgivning, der er genstand for den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse, blev vedtaget som følge af dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

31. Der kan efter min opfattelse af denne dom drages to hovedkonklusioner.

32. For det første fastslog Domstolen, at udtrykket »aftalens hovedgenstand« ikke nødvendigvis omfatter et vilkår, der er integreret i en låneaftale optaget i fremmed valuta, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, og som ikke har været genstand for individuel forhandling, såsom den i hovedsagen omhandlede aftale, som jeg vil benævne vilkår om »vekselkursforskel«. Et sådant vilkår kan derfor betegnes som urimeligt, og det kan derfor ikke finde anvendelse.

33. For det andet og i modsætning til, hvad der følger af hovedreglen om, at den ret, som en sag er indbragt for, ikke kan gribe ind med henblik på at ændre eller erstatte urimelige kontraktvilkår⁵, fastslog Domstolen, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at denne bestemmelse i en situation som den i hovedsagen omhandlede, hvor en aftale, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, ikke kan opretholdes, efter at et urimeligt vilkår er blevet ophævet – hvilket ville medføre meget negative konsekvenser for forbrugeren – ikke er til hinder for en national bestemmelse, der tillader den nationale ret at afhjælpe den manglende gyldighed af dette vilkår ved at erstatte det med en deklaratorisk bestemmelse i national ret.

4 – Jeg henviser bl.a. til de sager, der gav anledning til dom af 31.5.2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), og senest af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), i hvilken forbindelse der netop blev sat spørgsmålstegn ved den ungarske lovgivning, som blev vedtaget i 2014.

5 – Jf. bl.a. dom af 21.1.2015, Unicaja Banco og Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 og C-487/13, EU:C:2015:21, præmis 28 og den deri nævnte retspraksis), og af 26.1.2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, præmis 71 og den deri nævnte retspraksis).

34. Af klarhedshensyn og for at sikre, at der findes en holdbar løsning med hensyn til det store antal sager, der er anlagt af forbrugere, har den ungarske lovgiver med vedtagelsen af lov DH 1, lov DH 2 og lov DH 3 på grundlag af de principper, som Kúria (øverste domstol) fastlagde i afgørelse nr. 2/2014 PJE, der blev truffet med henblik på at sikre en ensartet fortolkning af civile bestemmelser⁶, foretaget visse ændringer af de tidligere nationale bestemmelser om kreditaftaler. Denne lovgivning havde til formål at besvare det store antal spørgsmål, der opstod for de ungarske retter i forbindelse med prøvelsen af de vilkår, der var indeholdt i låneaftaler optaget i fremmed valuta.

35. Selv om vedtagelsen af denne nye lovgivning ikke som sådan var et krav ifølge Domstolens praksis, var den begrundet i et ønske om at forenkle og fremskynde behandlingen af sådanne tvister⁷.

36. Det fremgår af denne lovgivning, at vilkår i aftaler i fremmed valuta, der tidligere har gjort det muligt for kreditinstituttet at fastsætte sine egne kurser for køb og salg af valuta, skal ophæves. Det fremgår endvidere af denne lovgivning, at et sådant vilkår med tilbagevirkende kraft skal erstattes af en bestemmelse, der foreskriver anvendelsen af den officielle vekselkurs for den pågældende valuta, som beregnet af Ungarns nationalbank.

37. Den ungarske lovgiver har således helt konkret afhjulpet de vanskeligheder, der er opstået som følge af praksissen med *vekselkursforskellen*, ved at erklære de pågældende kontraktvilkår ugyldige og ved at ændre dem gennem lovgivning.

38. Der skal foretages en klar sondring mellem disse vilkår og de vilkår, der i sådanne aftaler fastsætter, at lånet skal tilbagebetales i en bestemt valuta. Sidstnævnte vilkår, der uundgåeligt medfører en kursrisiko, udgør i princippet et hovedelement i disse aftaler og kan således henføres til disse aftalers hovedgenstand⁸.

39. Dette blev bekræftet i den sag, der gav anledning til dom af 20. september 2017, Andriciuc m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703).

40. I denne sidstnævnte dom, der blev afsagt som følge af en anmodning om præjudiciel afgørelse fra Curtea de Apel Oradea (appeldomstolen i Oradea, Rumænien), fastslog Domstolen udtrykkeligt, at begrebet »aftalens hovedgenstand« som omhandlet i artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 omfattede et kontraktvilkår som det i hovedsagen omhandlede, der er integreret i en aftale om lån optaget i fremmed valuta, og som ikke har været genstand for individuel forhandling, hvorefter lånet skal tilbagebetales i samme fremmede valuta som den, det er optaget i, idet dette vilkår fastsætter en hovedydelse, der er kendetegnende for kontrakten. Dermed kunne dette vilkår ikke anses for at være urimeligt, da det var affattet klart og forståeligt⁹.

41. Det fremgår for at vende tilbage til hovedsagen, at der efterfølgende i forbindelse med nye anmodninger om præjudiciel forelæggelse er rejst spørgsmål om, hvorvidt den nye ungarske lovgivning er forenelig med direktiv 93/13.

6 – *Magyar Közlöny* 2014/91, s. 10975.

7 – Jf. bl.a. i denne forbindelse mit forslag til afgørelse Sziber (C-483/16, EU:C:2018:9, punkt 52 og 53).

8 – Jf. i denne retning mit forslag til afgørelse i Kásler og Kászlerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:85, punkt 60-65). Det bemærkes, at Kúria (øverste domstol) i sin afgørelse nr. 2/2014 PJE fastslog, at »et vilkår i en låneaftale optaget i fremmed valuta indgået med en forbruger, hvorefter kursrisikoen i sin helhed påhviler forbrugeren – som modydelse for en mere favorabel rente – er et kontraktvilkår, som vedrører kontraktens hovedydelse, hvis urimelige karakter som hovedregel ikke kan undersøges. Dette vilkår kan kun vurderes og erklæres urimeligt, hvis dets indhold hverken var klart eller forståeligt for en gennemsnitsforbruger, der er almindeligt oplyst, rimeligt opmærksom og velunderrettet, på tidspunktet for indgåelsen af aftalen og i betragtning af aftalens affattelse og de fra kreditinstituttet modtagne oplysninger. Et kontraktvilkår vedrørende kursrisiko er urimeligt, og aftalen er dermed helt eller delvist ugyldig, når forbrugeren på grund af den utilstrækkelige karakter af oplysningerne, eller fordi disse oplysninger er modtaget for sent, har grund til at tro, at kursrisikoen ikke er reel, eller at den kun påhviler ham i begrænset omfang«.

9 – Jf. dom af 20.9.2017, Andriciuc m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703, præmis 51).

42. I den sag, der gav anledning til dom af 31. maj 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), blev Domstolen bl.a. anmodet om at oplyse, om artikel 7 i direktiv 93/13 var til hinder for denne ungarske lovgivning, som blev vedtaget efter dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), hvori der fastsattes specifikke procedurebetingelser for sager anlagt af forbrugere, der havde indgået låneaftaler i fremmed valuta indeholdende en bestemmelse, der fastsatte en forskel mellem den vekselkurs, som fandt anvendelse på frigivelsen af lånet, og den, der fandt anvendelse på tilbagebetalingen af dette lån, og/eller et vilkår, som fastsatte en ensidig mulighed for ændring, der ville gøre det muligt for kreditgiveren at hæve renterne, gebyrerne og omkostningerne.

43. Domstolen svarede benægtende og præciserede, at den omtvistede lovgivning ikke var i strid med artikel 7 i direktiv 93/13, »forudsat at konstateringen af, at vilkårene indeholdt i en sådan aftale er urimelige, gør det muligt at genoprette den retlige og faktiske situation, som forbrugeren ville have befundet sig i, hvis de urimelige vilkår ikke forelå¹⁰«. Det bemærkes, at Domstolen tog hensyn til den omstændighed, at den ungarske lovgiver med vedtagelsen af lov DH 1 og lov DH 2 ikke blot havde ønsket at lette konstateringen af, at vilkårene i aftaler optaget i fremmed valuta, der fastsætter en forskel i vekselkurs, er urimelige, men også at forkorte og forenkle den procedure, der skulle følges for de ungarske retter¹¹.

44. Selv om, som det fremgår af ordlyden af artikel 3, stk. 1, og artikel 4, stk. 1, i lov DH 1, den ungarske lovgiver har haft til hensigt kun at kvalificere to slags vilkår indeholdt i størstedelen af de låneaftaler, der er optaget i fremmed valuta og indgået mellem en forbruger og en erhvervsdrivende, som urimelige, idet det ene vedrører forskellen i vekselkurs, og det andet indeholder en mulighed for at foretage en ensidig ændring¹², forholder det sig ikke desto mindre således, at de nationale retter altid er forpligtede til at undersøge, om de andre vilkår, der er indeholdt i de omhandlede aftaler, herunder de vilkår, der definerer hovedgenstanden, eventuelt er urimelige, i de tilfælde, hvor disse vilkår ikke er affattet klart og forståeligt.

45. Domstolen bekræftede i en nyligt afsagt dom af 20. september 2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), sin bedømmelse, idet den endvidere anførte, at artikel 4 i direktiv 93/13 fastsætter, at kontraktvilkårs klare og forståelige karakter skal vurderes ved at tage hensyn til alle omstændighederne i forbindelse med aftalens indgåelse på tidspunktet for dens indgåelse og til alle de andre vilkår i kontrakten, på trods af det forhold, at visse af disse vilkår er blevet erklæret eller formodes at være urimelige og derfor er blevet ophævet på et senere tidspunkt af den nationale lovgiver¹³.

46. Denne række af domme bekræfter, at selv om den ret, som en sag er indbragt for, har pligt til at erklære et vilkår, der er urimeligt, ugyldigt, har denne ret til gengæld ikke mulighed for at ophæve aftaler i optaget i fremmed valuta. Den ret, som en sag er indbragt for, og som konstaterer, at et vilkår om vekselkursforskel er urimeligt, og at den derfor skal undlade at anvende dette vilkår og eventuelt i stedet for anvende en deklaratorisk bestemmelse, kan med andre ord inden for rammerne af den samme sag ikke foretage en prøvelse af de grundlæggende aftalebestemmelser, der vedrører kursrisikoen.

47. Det er efter min opfattelse denne konklusion, som den forelæggende ret i den foreliggende sag nærmere bestemt har sat spørgsmålstegn ved. Jeg vil vende tilbage hertil nedenfor.

10 – Jf. dom af 31.5.2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, præmis 55).

11 – Jf. dom af 31.5.2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, præmis 45).

12 – Jf. dom 31.5.2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, præmis 44).

13 – Jf. dom af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, præmis 83).

Eksistensen af bindende bestemmelser som omhandlet i artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13

48. Selv om dette spørgsmål ikke specifikt er behandlet i forelæggelsesafgørelsen, skal der tages stilling til, om den omtvistede lovgivning, der i det væsentlige udgøres af lov DH 1, lov DH 2 og lov DH 3, er omfattet af artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13, eller om disse love snarere skal anses for foranstaltninger, som medlemsstaterne har beføjelse til at vedtage med henblik på at overholde dette direktiv.

49. Det skal bemærkes, at den foreliggende sag og den sag, der gav anledning til dom af 20. september 2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), har det til fælles, at de begge vedrører virkningen af den ovenfor nævnte lovgivning, som omfatter lov DH 1 til lov DH 3.

50. Den sag, der gav anledning til dom af 20. september 2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), vedrørte imidlertid bl.a. spørgsmålet om, i hvilket omfang vilkår om kursrisikoen, der er indføjet i en aftale som følge af den ungarske lovgivers indgriben, var omfattet af anvendelsen af artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13. I den foreliggende sag skal der tages stilling til, om det er foreneligt med direktiv 93/13, at lovgivningen i en medlemsstat indebærer, at urimelige vilkår erklæres ugyldige og ændres for at bringe den meget udbredte brug af urimelig bankpraksis til ophør, uden dog at ophæve de berørte kreditaftaler, hvilket indebærer, at kursrisikoen fortsat påhviler forbrugeren. Der består således en klar sammenhæng mellem de spørgsmål, der er rejst i hver enkelt af disse sager.

51. På samme måde opstår spørgsmålet, om artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 finder anvendelse i denne forbindelse.

52. I forlængelse af den lære, der kan udledes af dom af 20. september 2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750) (den lære, der kan udledes af besvarelsen af det andet præjudicielle spørgsmål), er det min opfattelse, at det her er udelukket at anvende artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13.

53. Som Domstolen fastslog i denne doms præmis 50, følger en kursrisiko i det foreliggende tilfælde af selve arten af den omhandlede låneaftale. Som det fremgår af de af den forelæggende ret anførte oplysninger, følger opretholdelsen af denne kursrisiko imidlertid ligeledes i det mindste delvist af anvendelsen af § 3, stk. 2, i lov DH 1, sammenholdt med § 10 i lov DH 3, idet disse nationale lovbestemmelser medfører en ændring af de gældende aftaler, der består i at erstatte den vekselkurs, hvori låneaftalen er blevet optaget, med en af Ungarns nationalbank fastsat officiel vekselkurs.

54. Hvad netop angår den omstændighed, at vilkåret om vekselkursforskellen i henhold til § 3, stk. 2, i lov DH 1 og § 10 i lov DH 3 er blevet erstattet med et vilkår om, at den på forfaldsdagen gældende vekselkurs fastsæt af Ungarns nationalbank finder anvendelse mellem aftaleparterne, fastslog Domstolen imidlertid, at den nationale lovgiver havde ønsket at fastlægge visse betingelser vedrørende de forpligtelser, der er indeholdt i låneaftaler optaget i fremmed valuta (jf. præmis 62 i dom af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750). Disse vilkår, der afspejler bindende lovbestemmelser, er derfor ikke omfattet af direktivets anvendelsesområde (jf. denne doms præmis 64).

55. Denne konklusion gælder imidlertid ikke for andre kontraktvilkår og navnlig ikke dem, der fastlægger kursrisikoen (den samme doms præmis 65). Det følger af Domstolens bedømmelse, at formålet med de ændringer, der er indført ved § 3, stk. 2, i lov DH 1 og § 10 i lov DH 3, ikke var at regulere samtlige de spørgsmål, der måtte vedrøre kursrisikoen.

56. Artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 finder således kun anvendelse på andre bestemmelser end dem, der vedrører *vekselkursforskellen*.

57. Det følger således heraf, at de spørgsmål, som den forelæggende ret har forelagt vedrørende tvisten i hovedsagen, skal behandles, idet det ikke umiddelbart kan udelukkes, at spørgsmålet om anvendelsen af vilkår, der fastlægger kursrisikoen, fortsat er relevant, og at det er omfattet af anvendelsesområdet for direktiv 93/13.

Om det første spørgsmål

58. Den forelæggende ret ønsker med det første spørgsmål nærmere bestemt oplyst, om det er muligt for en ret, bl.a. henset til den beskyttelse, der følger af direktiv 93/13, i sin helhed at ophæve en låneaftale, når det efter denne rets opfattelse er i strid med forbrugerens økonomiske interesse, at denne aftale opretholdes.

59. Den forelæggende ret er i tvivl om rækkevidden af punkt 3 i konklusionen til dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), hvoraf fremgår, at »artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at i en situation som den i hovedsagen omhandlede, hvor en aftale, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, ikke kan opretholdes, efter at et urimeligt vilkår er blevet ophævet, er denne bestemmelse ikke til hinder for en national bestemmelse, der tillader den nationale ret at afhjælpe den manglende gyldighed af dette vilkår ved at erstatte det med en deklatorisk bestemmelse i national ret«.

60. Det skal bemærkes, at Domstolen i denne dom henviste til sin retspraksis¹⁴, hvoraf fremgår, at en ret bl.a. under hensyn til artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 i princippet ikke kan tilpasse et urimeligt kontraktvilkår ved at ændre dette vilkårs indhold. De retter, som en sag er indbragt for, er udelukkende forpligtet til at undlade at anvende et urimeligt kontraktvilkår for at sikre, at dette vilkår ikke har bindende virkninger i forhold til forbrugerens.

61. Aftalen skal således i princippet bestå, uden at der foretages andre ændringer end dem, der følger af ophævelsen af de urimelige kontraktvilkår, for så vidt som det i henhold til de nationale regler *rent juridisk* er muligt at opretholde aftalen på denne måde.

62. Ud over den omstændighed, at der findes situationer, hvor det rent juridisk ikke er muligt at opretholde aftalen, findes der imidlertid situationer, hvor ophævelse af aftalen må anses for uhensigtsmæssigt ud fra det formål om afskrækkende virkning, der forfølges med direktiv 93/13.

63. Dette er netop grunden til, at Domstolen lempede reglen i dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Der var i det konkrete tilfælde tale om en aftale, som det ikke var muligt at gennemføre uden de ugyldige kontraktvilkår – eller de love eller administrative bestemmelser, som erstattede disse kontraktvilkår.

64. Som det således fremgår af præmis 85 i dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), var den løsning, som Domstolen valgte, derfor baseret på Domstolens ønske om at beskytte forbrugerens mod de negative virkninger af, at aftalen blev ophævet, ved at tillade anvendelsen af en national regel, hvorefter det er muligt at erstatte ugyldige kontraktvilkår i en kreditforbrugerftale med en deklatorisk national bestemmelse.

65. Domstolen henviste i sin tilgang udtrykkeligt til formålet om at indføre en reel balance mellem parterne, hvilket ganske vist bl.a. indebærer at tage hensyn til forbrugerens interesser, men ikke må føre til, at den aftalemæssige balance ødelægges, eller at aftalen ophæves¹⁵.

14 – Jf. den retspraksis, der er nævnt i fodnote 5 i dette forslag til afgørelse.

15 – Jf. i denne retning dom af 30.5.2013, Jörös (C-397/11, EU:C:2013:340, præmis 46 og den deri nævnte retspraksis).

66. Det fremgår klart af en nærlæsning af dom 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), at princippet om, at aftalen normalt skal opretholdes – uden andre ændringer end dem, der følger af ophævelsen af de vilkår, der erklæres ugyldige – fortsat er gældende.

67. Den undtagelse til dette princip, der er fastslået i denne dom, og som tillader retten i henhold til en national regel at afhjælpe den manglende gyldighed af et vilkår ved at erstatte det med en deklatorisk bestemmelse i national ret, er, som det fremgår af denne doms ordlyd, underlagt opfyldelsen af visse betingelser. For det første skal denne erstatning kunne føre til, »at aftalen til trods for ophævelsen af [det urimelige] vilkår [...] kan opretholdes«, og at den »fortsat [er] bindende for parterne«¹⁶. For det andet skal den nævnte erstatning i de tilfælde, hvor retten er forpligtet til at ophæve aftalen i det hele, bevirke, at »negative følger for forbrugeren, [som kunne føre til, at] den forebyggende virkning af at annullere aftalen ville gå tabt«, undgås¹⁷.

68. I det foreliggende tilfælde er det af den forelæggende ret forelagte spørgsmål imidlertid baseret på den forudsætning, at det er økonomisk mere fordelagtigt for forbrugeren, at retten ophæver aftalen i det hele i stedet for at opretholde den efter at have ophævet alle vilkårene. Den forelæggende ret har således anlagt en forudindtaget og urigtig læsning af punkt 3 i dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

69. Som Domstolen understregede i denne dom, bevirker en ophævelse af en låneaftale i det hele i princippet, at det skyldige lånebeløb straks forfalder til betaling og dette med et beløb, der rækker ud over forbrugers økonomiske formåen, og dermed straffes forbrugeren snarere end långiver, som ikke vil blive afskrækket fra at indføre sådanne vilkår i de aftaler, som den pågældende udbyder¹⁸.

70. Det skal således fastslås, at den forelæggende ret i det foreliggende tilfælde forsøger at anvende dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), for at begrunde en løsning, der er i strid med den løsning, der er valgt i denne dom, dvs. en fuldstændig ophævelse af aftalen.

71. Ved en nærmere betragtning synes den forelæggende ret at anse det for en ulempe for forbrugeren, at denne fortsat må bære de tab, der opstår som følge af *kursrisikoen*, såfremt den nationale ret, som en sag er indbragt for, opretholder aftalens gyldighed gennem deklatoriske lovbestemmelser.

72. Dette synspunkt er imidlertid alt for indskrænkende og tager ikke hensyn til samtlige økonomiske interesser hos forbrugeren. De omkostninger, der er forbundet med kursrisikoen, kan nemlig ikke betragtes isoleret, idet de økonomiske fordele og ulemper, der følger af aftalen som helhed, kun kan vurderes på grundlag af samtlige de omstændigheder, der lå til grund for indgåelsen af aftalen.

73. Det er efter min opfattelse på dette punkt vigtigt at erindre, at prøvelsen af, om et kontraktvilkår er urimeligt – og dermed spørgsmålet om, hvorvidt et sådant vilkår bevirker en »betydelig skævhed« i parternes rettigheder og forpligtelser ifølge aftalen til skade for forbrugeren i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13 – skal foretages under hensyn til *tidspunktet for indgåelsen af den pågældende aftale*, og under hensyn til samtlige de omstændigheder, som den erhvervsdrivende kunne have kendskab til på det nævnte tidspunkt, og som ville kunne påvirke den efterfølgende gennemførelse af den nævnte aftale¹⁹. Denne vurdering kan under ingen omstændigheder afhænge af, om der er indtruffet hændelser efter aftalens indgåelse, som parterne ikke har haft nogen indflydelse på, således som det kan være tilfældet for udsving i vekselkursen²⁰.

16 – Dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 81).

17 – Dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 83).

18 – Jf. dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 84).

19 – Jf. dom af 20.9.2017, Andriciu m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703, præmis 58).

20 – Jf. mit forslag til afgørelse Andriciu m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:313, punkt 85 og 86).

74. Selv om det antages, at det med føje kunne hævdes, hvilket ikke er tilfældet, at en fuldstændig ophævelse af den omtvistede låneaftale ville fremme forbrugernes økonomiske interesser, idet den kursrisiko, som aftalen indebærer, ville blive fjernet, er det vigtigt at bemærke, at denne omstændighed ikke i sig selv er afgørende og ikke kan begrunde, at låneaftalen ophæves i det hele ud fra det påståede formål om at sikre effektiviteten af den beskyttelse, der er tillagt ved direktiv 93/13.

75. Som Domstolen har haft lejlighed til at understrege, er det formål, som EU-lovgiver har efterstræbt inden for rammerne af direktiv 93/13, at genskabe balancen mellem parterne og i princippet at opretholde gyldigheden af aftalen i sin helhed, og ikke at annullere alle de aftaler, der indeholder urimelige kontraktvilkår.

76. Hvad angår kriterierne for bedømmelsen af, om en aftale faktisk kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår, bemærkes, at såvel ordlyden af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 som kravene vedrørende retssikkerhed i forbindelse med erhvervsdrivende virksomhed taler for en objektiv tilgang ved fortolkningen af denne bestemmelse, således at situationen for en af aftaleparterne, i det foreliggende tilfælde forbrugeren, ikke anses for det afgørende kriterium, der afgør aftalens videre skæbne.

77. Direktiv 93/13 kan følgelig ikke fortolkes således, at den ret, som sagen er indbragt for, ved bedømmelsen af, om en aftale, der indeholder et eller flere urimelige kontraktvilkår, kan opretholdes uden de nævnte vilkår, udelukkende kan støtte sig på den omstændighed, at en ophævelse i sin helhed af den nævnte aftale kan være mere fordelagtig for forbrugeren²¹.

78. Selv om direktiv 93/13, der kun foretager en minimumsharmonisering, ikke er til hinder for, at en medlemsstat under overholdelse af EU-retten fastsætter, at en aftale, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, og som indeholder et eller flere urimelige kontraktvilkår, erklæres ugyldig i sin helhed, hvis det viser sig, at dette sikrer en bedre forbrugerbeskyttelse, skal det konstateres, at den ungarske lovgivning af 2014 om lån optaget i fremmed valuta ikke har til formål, at de berørte aftaler skal ophæves, men at de skal opretholdes på en måde, der er i overensstemmelse med den fortolkning, som er anlagt i Domstolens praksis.

79. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at det for at undgå, at det langsigtede formål, der er i nævnt i artikel 7 i direktiv 93/13, som består i at afskrække erhvervsdrivende fra at anvende urimelige kontraktvilkår i aftalerne, bringes i fare, er nødvendigt at begrænse den nationale rets mulighed for at udskifte kontraktvilkår²².

80. Hvis det stod en national ret frit at ændre indholdet af urimelige kontraktvilkår, ville en sådan adgang imidlertid kunne skade gennemførelsen af dette mål. En sådan adgang kunne nemlig bidrage til at ophæve den afskrækkende virkning over for erhvervsdrivende, der opstår ved helt og holdent at undlade at anvende sådanne urimelige vilkår over for forbrugerne, for så vidt som de erhvervsdrivende fortsat ville være fristede til at anvende disse vilkår velvidende, at aftalen, selv hvis disse vilkår skulle blive erklæret ugyldige, ikke desto mindre ville kunne tilpasses i nødvendigt omfang af den nationale ret, således at deres interesse på denne måde blev sikret²³.

81. Henset til samtlige de ovenfor anførte betragtninger skal det første præjudicielle spørgsmål besvares med, at direktiv 93/13 skal fortolkes således, at det er til hinder for en national retlig bestemmelse, der i tilfælde af, at en aftale, der er indgået med en forbruger, er delvist ugyldig som følge af, at et af aftalens vilkår er urimelige, i princippet har til formål at opretholde aftalens gyldighed uden

21 – Jf. bl.a. dom af 15.3.2012, Pereničová og Perenič (C-453/10, EU:C:2012:144, præmis 31-33).

22 – Jf. bl.a. dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 79 og 84). Jf. navnlig, hvad angår muligheden for at tidsbegrænse de restituerende virkninger, der følger af retslig erklæring om, at et vilkår i en kontrakt, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, er urimeligt, til alene at omfatte de beløb, der er betalt med urette i henhold til et sådant vilkår efter afsigelsen af retsafgørelsen, dom af 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15, C-307/15 og C-308/15, EU:C:2016:980, præmis 63-73).

23 – Jf. dom af 21.1.2015, Unicaja Banco og Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 og C-487/13, EU:C:2015:21, præmis 31).

det urimelige kontraktvilkår. Den ret, som en sag er indbragt for, kan ikke afhjælpe den manglende gyldighed af et vilkår i en aftale, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, alene med den begrundelse, at opretholdelsen af aftalen angiveligt vil stride mod forbrugerens økonomiske interesser.

Om det andet spørgsmål

82. Det fremgår, at det andet spørgsmål skal forstås således, at det i det væsentlige har til formål at fastlægge, om vedtagelsen af den ungarske lovgivning af 2014, hvorved visse kontraktvilkår ændres ved lov, er forenelig med bestemmelserne i direktiv 93/13.

83. Det er i denne forbindelse i forlængelse af de ovenfor anførte betragtninger tilstrækkeligt at erindre, at eftersom det af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 bl.a. ud fra et ønske om at sikre retssikkerheden fremgår, at forbrugerkreditaftaler skal opretholdes, når dette, selv om de vilkår, der erklæres urimelige, er fjernet, fortsat er juridisk muligt, er der tværtimod intet til hinder for, at retten erklærer visse urimelige kontraktvilkår ugyldige, men ikke ophæver de berørte aftaler.

84. Der bør i samme retning ikke være noget til hinder for, at lovgiver erklærer visse urimelige vilkår ugyldige gennem lovgivning, der har til formål at bringe den meget udbredte brug af urimelig bankpraksis til ophør, uden dog at ophæve de berørte aftaler.

85. I det foreliggende tilfælde fremgår det, at den ungarske lovgiver med vedtagelsen af lov DH 1 til lov DH 3 besluttede at indføre bestemmelser, der havde til formål at ophæve de urimelige kontraktvilkår i kreditaftaler optaget i fremmed valuta, idet denne brug var meget udbredt i Ungarn og har været genstand for et stort antal tvister ved de ungarske retter.

86. Det er denne tilgang, som medlemsstaterne kan anlægge, med henblik på – således som det er fastsat i artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med 24. betragtning hertil – at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør²⁴.

87. Det står tilbage at undersøge, om disse bestemmelser i national ret tilsidesætter effektivitetsprincippet, dvs. om disse bestemmelser i praksis gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, som forbrugerne er tillagt ved EU-retten.

88. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at lov DH 1 blev vedtaget, således at de bindende principper, der fremgår af afgørelse nr. 2/2014 PJE, ikke kun skulle gælde for retterne, men også skulle kunne finde direkte anvendelse²⁵. I denne sammenhæng, og således som det fremgår af punkt 4 i begrundelsen²⁶ til lov DH 1, ønskede lovgiver at tage hensyn til Domstolens praksis, og navnlig punkt 3 i konklusionen til dom 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

24 – Jf. bl.a. dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 78 og den deri nævnte retspraksis).

25 – Jf. punkt 1 i begrundelsen, hvoraf bl.a. fremgår, at »[l]oven indebærer, at den fortolkning, som Kúria (øverste domstol) anlægger af lovgivningen, bliver generel og bindende for alle. Loven indeholder ikke nye materielle bestemmelser, definerer ikke nye principper for kreditaftaler, låneaftaler og leasingaftaler, men begrænser sig til en kodificering af Kúrias fortolkning af lovgivningen. Dette gør det muligt at undgå, at et stort antal forbrugere indleder langvarige og omkostningstunge søgsmål, der også overbelaster retssystemet«.

26 – Det fremgår bl.a. af dette punkt, at »[i] forbindelse med fastlæggelsen af de retsvirkninger, der skal drages af den af Kúria (øverste domstol) truffene afgørelse nr. 2/2014 PJE, er der i loven taget hensyn til de EU-retlige bestemmelser og særligt bestemmelserne i direktiv 93/13 om urimelige kontraktvilkår i forbrugerftaler. Der er endvidere taget hensyn til praksis fra Domstolen, som har beføjelse til at fortolke direktiv 93/13, og navnlig de principper, der er fastsat i dom [af 14.6.2012,] Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349), og [af 30.4.2014,] Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Loven har i overensstemmelse med Domstolens praksis til formål at opretholde gyldigheden af indgåede aftaler ved, at de urimelige kontraktvilkår ophæves. Denne tilgang er endvidere i overensstemmelse med et af de almindelige civilretlige principper, nemlig princippet pacta sunt servanda (aftalers bindende karakter). Loven ændrer kun indholdet af eksisterende aftaler i det omfang, det er nødvendigt, for at undgå, at de ikke fortsat kan bestå uden de urimelige kontraktvilkår. Dette ville nemlig medføre, at aftalen i dens helhed bliver ugyldig, hvilket også vil være i strid med låntagerens interesser. Loven fastsætter af denne grund deklaratoriske bestemmelser, der finder anvendelse i forbindelse med delvis ugyldighed, og som bliver en integreret del af aftalerne og dermed erstatter de urimelige vilkår«.

89. Det fremgår af ordlyden af lov DH 1, at denne lov kun vedrører følgerne af, at der anvendes forskellige vekselkurser på samtlige de betalingsforpligtelser, der påhviler forbrugerne i henhold til låneaftalen, og på frigivelsen af midlerne. Lovbestemmelsen har kun retsvirkninger i forbindelse med dette urimelige kontraktvilkår, således at det ikke på nogen måde fratager forbrugeren muligheden for at påberåbe sig, at et vilkår, der hævdes at være urimeligt, er ugyldigt af andre grunde. Det forholder sig således, selv om vilkåret måtte vedrøre de samme omkostninger for forbrugeren, uden at der er tale om anvendelsen af forskellige vekselkurser, men andre grunde, under forudsætning af, at de kan påberåbes i overensstemmelse med den definition, der fremgår af artikel 3 i direktiv 93/13.

90. Den omstændighed, at de bestemmelser, der definerer kursrisikoen, ikke kan gøres til genstand for en undersøgelse af, om vilkåret er urimeligt, har ingen sammenhæng med vedtagelsen af denne lov og de afgørelser, som Kúria (øverste domstol) har truffet med henblik på at sikre en ensartet fortolkning, og som gik forud for loven. Det, der er til hinder for en sådan undersøgelse, er den omstændighed, at sådanne vilkår er omfattet af definitionen af aftalens hovedgenstand, der i princippet ikke kan gøres til genstand for en vurdering af, om de er urimelige, medmindre de ikke er klart og forståeligt formuleret²⁷.

91. Hvad angår lov DH 2 og lov DH 3 vedrører disse love heller ikke de vilkår, der definerer kursrisikoen.

92. Hvad angår lov DH 2 indeholder denne lov detaljerede tekniske bestemmelser, der har forbindelse til lov DH 1, og som har til formål at gøre opgørelsen af lånet gennemsigtig for såvel forbrugere som for banker. Denne lov definerer de almindelige civile retlige regler, der regulerer opgørelsen af lånet, idet de nærmere regler fremgår af en trinlavere retsakt, nemlig en MNB-forordning (forordning fra den ungarske nationalbank).

93. Hvad angår lov DH 3, der er den sidste i rækken af de lovgivningsforanstaltninger, der vedrører kreditter optaget i fremmed valuta, fremgår det af denne lov, at det skyldige beløb i fremmed valuta skal omregnes til HUF, og at den kursrisiko, der ensidigt pålægges låntagerne i realkreditaftaler, som indgås med borgere, dermed fjernes. Loven om omregning indeholder tekniske og retlige bestemmelser om omregningen til HUF, om proceduren for omregningen, om betingelserne for omregningen og om ændringer af de kreditaftaler, der er indgået med de forbrugere, der er berørt af omregningen til HUF.

94. Det er korrekt, at loven om omregning tager udgangspunkt i den konstatering, der er foretaget i afgørelse nr. 2/2014 PJE, om, at kursrisikoen i forbindelse med gyldige aftaler påhviler låntageren, og at det for en ret kun kan anfægtes, at dette vilkår er urimeligt, i de tilfælde og i henhold til de kriterier, der er fastsat i afgørelsen om ensartet fortolkning.

95. Det er derfor uafhængigt af dette aspekt og på supplerende vis, at denne lov tilstræber at begrænse fremtidige vekselkursudsving og mindske virkninger heraf.

96. Den logik, der ligger til grund for loven, er med andre ord netop at hjælpe forbrugerne ved at foretage et lovindgreb, således at de får mulighed for at tilbagebetale deres lån, til trods for den omstændighed, at artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 ikke gør det muligt at undersøge, om et vilkår om kursrisiko er urimeligt, idet dette er et væsentligt element i definitionen af aftalens hovedgenstand.

97. Sammenfattende er det min opfattelse, at bestemmelserne i direktiv 93/13 ikke er til hinder for vedtagelsen af nationale bestemmelser som dem, der er genstand for hovedsagen, for så vidt som disse bestemmelser af retssikkerheds- og klarhedshensyn har til formål at drage konsekvenserne af Domstolens fortolkningsvejledninger.

²⁷ – Jf. Kúrias (øverste domstol) holdning på dette punkt i fodnote 8 ovenfor.

98. Jeg foreslår derfor at besvare det andet spørgsmål med, at direktiv 93/13 ikke er til hinder for, at en medlemsstat af retssikkerhedshensyn og for at beskytte forbrugerne gennem lovgivning ændrer visse urimelige kontraktvilkår i de aftaler, der er indgået mellem erhvervsdrivende og forbrugere, for så vidt som disse ændringer ikke påvirker effektiviteten af den beskyttelse, der er sikret ved dette direktiv.

Om det tredje spørgsmål

99. Den forelæggende ret ønsker med det tredje spørgsmål, der indeholder to led, nærmere bestemt oplyst, om det er foreneligt med EU-retten, at Kúria (øverste domstol) træffer afgørelser med henblik på at sikre en ensartet fortolkning af de lovbestemmelser, der er bindende for retterne inden for området for forbrugerbeskyttelse.

100. Såfremt dette spørgsmål besvares bekræftende, ønsker den forelæggende ret oplyst, om denne konklusion også er gyldig, når udnævnelsen af de dommere, der er medlem af standardiseringsrådet, ikke foregår på en gennemskuelig måde ifølge forud fastsatte regler, når proceduren ved det nævnte råd ikke er offentlig, og når det ikke efterfølgende er muligt at få oplysninger om den anvendte procedure, og navnlig de anvendte udtalelser fra sagkyndige og retsvidenskabelig litteratur samt de forskellige medlemmers stemmeafgivelse (flertalsudtalelse og mindretalsudtalelse).

101. Der kan efter min opfattelse, og således som Europa-Kommissionen har anført, med rette stilles spørgsmålstejn ved, om dette spørgsmål er relevant for løsningen af tvisten.

102. Det forekommer mig nemlig, at den forelæggende rets spørgsmål, således som de kommer til udtryk i det tredje spørgsmål, afspejler generelle overvejelser om domstolens organisation i Ungarn, og nærmere bestemt den såkaldte procedure for ensartet fortolkning og de konsekvenser, som de af Kúria (øverste domstol) truffene bindende afgørelser kan få i denne sammenhæng²⁸.

103. Dette aspekt synes efter min opfattelse kun i et meget lille omfang at vedrøre tvisten i hovedsagen, således som denne sag verserer for den forelæggende ret, og den specifikke problemstilling, der vedrører de konsekvenser, som den ret, som sagen er indbragt for, kan og skal drage af konstateringen af, at et vilkår i en aftale, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, er urimeligt.

104. Det skal bemærkes, at anvendelsesområdet for direktiv 93/13 ikke omfatter de procedurer og retslige instrumenter, som medlemsstaterne har indført med henblik på at organisere deres retssystemer og sikre ensartetheden i deres nationale retspraksis.

105. Disse overvejelser synes i øvrigt efter min opfattelse ikke at have nogen sammenhæng med de krav til effektiv domstolsbeskyttelse, der følger af bl.a. artikel 19, stk. 1, TEU, som pålægger medlemsstaterne at fastsætte et retsmiddel- og proceduresystem, som sikrer overholdelse af den grundlæggende ret til en effektiv domstolsprøvelse på de områder, der er omfattet af EU-retten²⁹.

106. Der kan endvidere opstå tvivl om, hvorvidt det i det foreliggende tilfælde er nødvendigt at tage stilling til den ungarske ordning for bindende fortolkningsafgørelser, idet det i sidste ende synes at være lov DH 1 til lov DH 3, der eventuelt er problematiske med hensyn til den beskyttelse mod urimelige kontraktvilkår, der følger af direktiv 93/13.

28 – Det bemærkes, at det »indgreb«, som en ordning for ensartet fortolkning måtte medføre for det retslige arbejde ved de retter, som sager indbringes for, således som den forelæggende ret har anført, er behandlet i den af Venedigkommissionen vedtagne udtalelse (jf. kapitel VI.5 i den rapport, der kan findes på følgende internetadresse:
<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282012%29001-e>).

29 – Jf. bl.a. dom af 27.2.2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, præmis 34).

107. Det er vanskeligt alene ved at foretage en læsning af forelæggelsesafgørelsen at forstå, hvilken sammenhæng der består mellem dels organiseringen af denne ordning for bindende fortolkningsafgørelser, dels Unionens kompetence og de grundlæggende EU-retlige principper, der er nævnt deri.

108. Den forelæggende rets spørgsmål kan højst forstås således, at spørgsmålet om, hvorvidt de bindende afgørelser, som Kúria (øverste domstol) træffer inden for ordningen for ensartet fortolkning, risikerer i det foreliggende tilfælde at medføre en forpligtelse til at handle i strid med bl.a. direktiv 93/13 og princippet om effektiv domstolsbeskyttelse.

109. For at Domstolen i det foreliggende tilfælde skal kunne prøve de spørgsmål, der vedrører disse sager, er det nødvendigt at fastslå, at disse sager kan forhindre de nationale retter i at udøve deres rolle i forbindelse med anvendelsen af EU-retten.

110. Dette kunne f.eks. være tilfældet, såfremt det blev fastslået, at de omtvistede regler for organisation og procedure er til hinder for, at de nationale retter kan drage alle konsekvenser af konstateringen af, at visse vilkår er urimelige, eller endog, at de hindrer disse retters mulighed for i henhold til den beføjelse, som de er tillagt i artikel 267 TEUF, at forelægge Domstolen en anmodning om præjudiciel afgørelse³⁰.

111. Jeg bemærker imidlertid, at selv om de afgørelser om ensartet fortolkning, som Kúria (øverste domstol) har vedtaget, er bindende for de ungarske retter, er de ikke på nogen måde til hinder for, at der foretages en prøvelse af, om de aftaler, som disse retter skal tage stilling til, er forenelige med EU-retten, eller i givet fald at træffe en afgørelse, som er forenelig med denne ret, ved at undlade at anvende afgørelsen om ensartet fortolkning i henhold til princippet om EU-rettens forrang.

112. Som det fremgår af den foreliggende sag, er der endvidere intet til hinder for, at retterne forelægger Domstolen en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF med henblik på at anmode om fortolkningen af de anvendelige bestemmelser i EU-retten. Såfremt Domstolen når til en anden konklusion end den, der fremgår af afgørelsen om ensartet fortolkning, kan der iværksættes appel for fremadrettet at sikre en ensartet anvendelse af lovgivningen, der er forenelig med EU-retten.

113. Denne konklusion er efter min opfattelse direkte i tråd med de præciseringer, som Domstolen for nylig fastslog i dom af 7. august 2018, Banco Santander og Escobedo Cortés (C-96/16 og C-94/17, EU:C:2018:643)³¹, der vedrørte retspraksis fra Tribunal Supremo (øverste domstol, Spanien). Domstolen bekræftede ved denne dom, at det ikke kan udelukkes, at en medlemsstats øverste domstole, såsom Tribunal Supremo (øverste domstol), i kraft af deres ansvar for at harmonisere fortolkningen af den nationale lovgivning og af hensyn til retssikkerheden under overholdelse af direktiv 93/13 kan udarbejde visse retningslinjer til brug for de lavere retsinstanser i deres vurdering af den urimelige karakter af kontraktvilkår.

114. På baggrund af samtlige disse betragtninger foreslår jeg at besvare det tredje spørgsmål med, at Unionens kompetence til at sikre et højt forbrugerbeskyttelsesniveau, retten til effektive retsmidler og retten til en retfærdig rettergang ikke er til hinder for de afgørelser om ensartet fortolkning, der finder anvendelse i hovedsagen, og som er truffet for at fremme en ensartet fortolkning af lovbestemmelser.

30 – Jf. bl.a. dom af 5.10.2010, Elchinov (C-173/09, EU:C:2010:581, præmis 24-32), og af 5.4.2016, PFE (C-689/13, EU:C:2016:199, præmis 34, 38-41).

31 – Jf. ligeledes mit forslag til afgørelse Banco Santander og Escobedo Cortés (C-96/16 og C-94/17, EU:C:2018:216).

Forslag til afgørelse

115. På baggrund af de ovenfor anførte betragtninger foreslår jeg Domstolen at besvare den anmodning om præjudiciel afgørelse, der er forelagt af Budai Központi Kerületi Bíróság (den centrale kredsdomstol i Buda, Ungarn), på følgende måde:

- »1) Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler skal fortolkes således, at det ikke er til hinder for en national bestemmelse, der i tilfælde af, at en aftale, der er indgået med en forbruger, er delvist ugyldig som følge af, at et af aftalens vilkår er urimelige, i princippet har til formål at opretholde aftalens gyldighed uden det urimelige kontraktvilkår. Den ret, som en sag er indbragt for, kan ikke afhjælpe den manglende gyldighed af et vilkår i en aftale, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, alene med den begrundelse, at opretholdelsen af aftalen angiveligt vil stride mod forbrugers økonomiske interesser.
- 2) Direktiv 93/13 er ikke til hinder for, at en medlemsstat af retssikkerhedshensyn og for at beskytte forbrugerne gennem lovgivning ændrer visse urimelige kontraktvilkår i de aftaler, der er indgået mellem erhvervsdrivende og forbrugere, for så vidt som disse ændringer ikke påvirker effektiviteten af den beskyttelse, der er sikret ved dette direktiv.
- 3) Den Europæiske Unions kompetence til at sikre et højt forbrugerbeskyttelsesniveau, retten til effektive retsmidler og retten til en retfærdig rettergang er ikke til hinder for de afgørelser om ensartet fortolkning, der finder anvendelse i hovedsagen, og som er truffet for at fremme en ensartet fortolkning af lovbestemmelser.«